

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER,

TREDIE RÆKKE,

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. RØRDAM,

Dr. phil., Sognepræst.

FEMTE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS UNIV. BOGHANDL. G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI.

1884—86.

Viborg-Bispen Dr. Hans Vandals Levned.

Ved **Holger Fr. Børdam.**

Paa Grund af den i ældre Tid almindelige Skik, ved afdødes Jordefærd at oplæse deres Levnedsløb, ere mange biografiske Efterretninger bevarede for Efterverdenen, som ellers sikkert vilde have været tabte. Dette gjælder saaledes nærværende Fremstilling af Hovedtrækkene af den viborgske Biskop, Dr. theol. Hans Vandals Levned. Almindelig siges, at han var en Sønesøn af den første evangeliske Biskop i Ribe, M. Johan Wenth (paa Latin: Johannes Vandalus eller Slavus); men nyere Undersøgelser have gjort dette tvivlsomt¹⁾. Nærværende Levnedsløb indeholder da heller intet derom. Den lærde Vandal-Slægt maa vistnok nøjes med at hidlede sin Herkomst fra en Bonde i Byen Wandel i Randbøl Sogn i Ribe Stift. Men derved taber den i vore Øjne ikke i Betydning. — Stykket meddeles her efter et Hdskr. i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 3112.

¹⁾ Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse fra Reformationen indtil Enevoldsmagtens Indførelse, S. 23. Nærværende Biskop Vandal i Viborg skrev sit Navn sædvanlig paa Latin (Wandalus), selv om han ellers skrev Dansk. Af samtidige kaldtes han paa Dansk jævnlig: Wandel.

Vita nunc in coelis beatissimi Patris Dn. D. Johannes
Wandalini, à beato fratre Nicolao W. mihi oblata
A° 1651.

Doctor Hans Vandall, Superintendent offuer Viborg stift, nu s: hos Herren, er fød i Ribe aff erlige och fornemme foreldre Anno 1579 den 20 Avgusti. Hans fader var erlig och vellact Mand Iffuer Vandall, Raadmand i Ribe, hans Moder var erlig och gudfrøctig Danneqvinde Susanne Jensdaatter. Der hand nu ved igien fødelsens bad var bleffuen indpodet i sin Hoffvid och Herre, Jesum Christum, och aff sin kiere foreldre vdj Guds frøct hiemme i dieris huus christeligen var bleffven opdragit, er hand, der hans Aar och Alder det kunde taale, sat vdj Riber Skoele vnder hederlig och høylærd Mand M: Niels Villumsøn, daa Skolemester der sammesteds, huor hand haffuer gaait i Skole till hans Alders elluffte Aar, och siden er hand bleffuen aff sine kiere foreldre hensent till dend velbestilte Skole paa Herluffsholm, huor hand paa det siette Aar vnder tuende Skolmestere militerede, indtil hand i sit Alders syttende Aar med sin kiere Skolmesters gode Testimonio bleff dimitteret till det Kongelig Academi i Kiøbenhaffn, huor hand strax in studiosorum numerum bleff reciperet. Och effterat hand paa samme Academi sine Studia en tid lang haffde continueret, forreyste hand der fra paa fremmede Academier i Tyszland; och opholte hand sig till Vittenberg og hørde der paa et Aars tid disse vitberømpte Theologos, D: Ægidium Hunnium, D: Leonhard Hutterum, D: Salomonem Gesnerum och D: Davidem Rungium; och siden paa tu Aars tid reyste och besøgte de fornemmeste Academier och steder i Thyszland. Kom saa siden i Landit igien till dend gode Mand, erlig och velb: Holger Rosenkrands till Rosenholm, och haffde dend gode Mand's omgengelse paa tu Aars tid. Er saa aff for^{ne} velb: Holger Rosenkrands commenderet till erlig och velb: och nu s: hos Gud Prebern Gyldenstiern til Vogsborig, Danmarkis Riigis Raad, at vere hans tre Sønners, erlige och

velb: Knud, Eyler och Henrick Gyldenstierners, deris Præceptor. Huilken bestilling hand vdj x gandsche Aar be-tiente, her i Landit i tre Aar, och siden Anno 1607 drog vd med dennem och var vden Landet med dennem i siuff Aar, hand ledsagede forbemelde sine vnge Hermend paa de fornemmeste steder och byer at bese, saasom Ham-borig, Lyneburg, Brunsvig, Erfurt, Bamberig, Nørrenberig, Donavert, Avsburg etc., indtil de komme till Lavingam ved Donav, huor de haffde Instrux Vinteren offuer at for-bliffue. Der fra haffuer hand begiffuet sig till Tybingen, huor hand fortøffuede indtill Annum 1608 dend 16 Junij; forreyste saa nedder med sine vnge Hermend till Franck-furt am Mayen, til Heydelberg og mange andre fornemme steder, och paa Reysen till Tybingen igien førde sine Hermend paa Mentz, Vorms och Spier, och andre steder, som actis vnødig her at opregne. Effterat hand nu nogen tid haffde veret till Tybingen, forreyste hand derfra med sine Hermend till Strassburig, huor hand bleff liggendis stille med dennom paa tu Aars tid; och imidlertid pro-moverede hand in Magistrum Philosophiæ vnder Decano Johanne Pappo, S: S: Theologiæ D:, vdi hans Alders 30 Aar, och iblant 25, som promoverede, haffde hand primum locum, som hans Testimonium, hannom aff forbemelte Doctore Pappo meddelt, vduisser. Der fra forreyste hand till Basell, huor hand vdj tre fierding Aar sine och sine Hermends studia forfremmede. Drog saa der fra ind vdj Suidtzerland med sine Hermend til Skaffhavsens, Costnitz, Bern, Zyrich, Lindav, Geffn, och kom till Basell igien. Men effterdi pesten begynte daa der at grassere, tog hand sin reyse ind i Franckrige till Lyon og derfra til Bovrses, huor hand saa vell som hans Hermend beflietede sig paa sproggit och andre erlige Studieringer. Der fra forreyste hand till Paris, huor hand opholte sig it halff Aars tid. Derfra begaff hand sig ind vdj Engelland, och effterat hand haffde besøgt de fornemmeste Academier, begaff hand sig paa Reysen tilbage igien ind i Franckrige, och

effter dend Ordere, hand haffde, ledsagede sine velbyrdige Discipler igiennem Picardien, Normandien, Angiu, Gasconien, Langvedoch, Provance, och observerede paa de fornemmeste Steder och Academier, huad merkelig der kunde vere at acte. Fra Monspelier reyste hand hen offuer Montes Pyrrhenæos nogit ind vdj Hispanien paa nogle aff de fornemmeste Steder. Men efftersom hand ingen forloff haffde faaet at reyse videre i Hispanien, kom hand och strax ick vden Liffsfare vd igien aff Landet och begynte strax sin reyse ind i Italien med sine Hermend. Och effterat de fligteligen tilsammen havde observeret i de fornemmeste steder och byer, till Genua, Milan, Placentia, Verona, Parma, Mantua, Florentia, Roma, Neapolis, Venedien och andre fornemme steder i Landit, som vilde bliffue for langt her at opregne, huad synderlig der var at tage vdj act, haffuer de tilsammen forbleffuit till Padua Vinteren offuer baade for det Italiensche Sprog des bedre at lere och Professoros der at høre. Siden er hand dragit offuer Alpes igiennem Tiroell till Aussburg och der fra strax till Tybingen, och der er bleffen liggendis stille med sine Hermend huos det førstelig Collegium der sammesteds, indtill hand fick bud ind i Danmark till sine Hermends gode foreldre, om de vilde tilstede dennem at reyse nedder i Holland, huor till de haffde stor Attraa. Men effterdi de nu i siuff Aar continue haffde verit i fremmede Lande, fick de befaling strax at reyse hiem igien till Danmark, huilkit och saa skeede. Och effterat dend s: Mand med synderlig gunst och rictig och goed bescheeden var dimitteret, haffde hand vell i sinde at reyse vd igien paa fremmede steder och synderlig in terram sanctam. Men dette hans forset bleff forhindret aff hans gode Venners fraraadelse, besynderlig effterdi hand nu loffligen kaldedis aff Borgemester och Raad i Otthense till at vere Sogenprest till Grabrødre Kierk, huilkit Kald daa vacerede. Hand haffuer daa effter Guds paakaldelse, forsøn och sine Venners alvorlige Raad antagit samme bestilling och er bleffven

ordineret aff hederlig och høylerd Mand, M: Hans Knudt-zøn, daa Superintendent offuer Fyens Stiftt, till forbemelte bestilling, huilken han och med saadan Flid och Throschab paa det fierde Aar saaledis haffuer betient, at hand haffuer ladt efter sig hos de gaat folk der i byen, der hand schulle nu schilles fra dem, stor Lengsell. Imidler tid haffuer hand faait i sinde efter Guds forsion och sine gode Venners Raad sig i dend hellig Ecteschabs Statt at begiffue, och haffuer derfor ladit tiltale erlig och fornemme Mand Johan Borkersøn, Raadmand, och gudfrøctig Quinde Karen Nielsdaatter om deris kiere Daatter, erlig og gudfrøctig Pige Margret Johansdaatter, huilken hannom och saa bleff tilsagt, och stod deris brølup paa Ottense Raadhuus dend 25 Avgusti Anno 1616. — Efferat Gud ved dend timelige død haffde bortkaldet hederlig och høylerde Mand, M: Niels Lavridsøn Arctandrum, fordom Biscop offuer Viborig Stiftt, bleff hand aff Hans Kong. Maytz till Superintendent vdj hans sted forordnit, och gjorde hand sin Eed paa Kronburg dend neste Torsdag for Pindzedag Anno 1617¹⁾, som var vores store Jubbell Aar och det hundrede efter Reformationen. Och bleff hand ordineret till samme bestilling aff hederlig och høylerd Mand M: Christen Hansøn, Superintendent offuer Vendeldoe Stiftt, her i Kierken dend fierde Søndag efter Trinitatis i samme Aar.

Anno 1620 promovered hand efter Hans Maytz: befaling in Doctorem Theologiæ vnder hederlig och høylerde, och nu s: hos Gud Doctor Hans Resen, fordom Superintendent i Sielland, med tre andre hederlige och fornemme Mend, som nu s: soffuer i Herren. Anno 1623 er hand aff Hans Kong: Maytz: naadigst med Kølsen Præbende forlenit. Vdj dette hans Bishops Embede haffuer

¹⁾ Den 6. Juni 1617, altsaa Dagen efter Edsaflæggelsen, udfærdigedes kgl. Bestalling for M. Hans Vandal som Biskop i Viborg Stift (Jydske Reg. Nr. 7, Fol. 183).

hand nu leffuit 24 samfelde Aar och der offuer, och des midler tid (de tu Aar paa det neste vndertagen, daa hand med sin kiere høstru och børn foraarsagedis aff Findernis Indfald med andre mange gaat folk at begiffue sig aff Landet) aarligen forrettet med høyeste flid sine Visitationer i Kierkerne och Skolerne, och ingen støre Lyst hafft, end at hand motte høre och finde, at end och dj smaa børn i dieris vforfalschet Chatechismi Lerdøm retelig forfremmit sig. Huor om hans Stifts Prester selff maa bere Vidnisbiurd med hannom. Hand haffuer och dis midler tid ordineret 89 Prester till det hellige predicke embed och saar 23 Provster, saa at der er ingen aff de Provster, hand fant for sig, leffuer igien vden en alleneste, som er dend Dannemand Her Jenss Nielssøn, Provst i Aars Herrit. Hand haffuer och gjerne tient mange got folk baade Addell och V-addel med predickener och brud vielser, saa tidt hans suaghed icke haffuer forhindrit hannom. Sine Stifts Prester haffuer hand i tuistige sager raadført till det beste, och, saa vit hand kunde och retten tilstede, troligen hiolpit dennem. I anden hans omgengelse mod alle och huer haffuer hand ladit sig finde oprictig och throfast, och runt och bart sagt sin Mening frem, huilkit gaff hannom vndertiden V-Venner, som hand och i sin Velmagt mange gange och serdelis paa sin saatteseng i hederlige folkis Nerverelse bekiende. Jeg ved, sagde hand, Gud schee Loff, icke andit, end det staar vell till i Stiftet, dog min besuerlig Kald och bestilling, Gud haffuer saar mig vdj, icke tilsteder, at ieg kand leffue alle till tacke. Ieg lader mig nøye med det, Apostlen sagde: Dersom jeg vilde teckis Menischene, daa var ieg icke Guds tiener. Hand haffde en Christen medlidenhed och omsorig for fattige elendige Menischer, till huis fremtarffue hand aff sin formue, som de gaat folk her i byen nock vitterligt er, rundeligen gaff, och ellers lod icke nogen vidtørendis, som begered hans hielp, gaa trøstløs fra døren. Med sin kiere Høstru, som nu sørgelig igien

leffuer (dend naadige Gud, som er alle Enckers rette forsuar, hende vilde husuale och trøste) leffde hand i it Christelig och saare kierlig Ecteschab paa det 26. Aar. Haffde Gud velsignit dennem i samme deris Ecteschab med elluffve børn, 5 Sønner och 6 Døtre, aff huilke de tu Døtre er i barndoms alder heden kaldet fra denne elendige Verden till det evige Rigis Herlighed, de andre 9 børn igien leffver effter Guds faderlige Vilie. Dend trofaste Gud och de faderløses rette fader vilde selff regere dennem, at de i hans sande fryct maatte tage till i yndist och naade baade for Gud och Mennischen.

Sine børn haffuer hand med ald faderlig omsorrig holdet til Guds frøct och med flid ladet dennem opdragis i tuct oc ere, ald dend stund hand leffde. Hans mange siugdomme haffuer giffuit hannom billig Aarsag till at haffue sin døds tid i idelig lhukommelse, huor for hand och i sin Velmagt haffuer sammenschreffit i en bog mange trøstlig Sententzer aff Guds ord, at de schulle lesis for hannom, om saa scheede, hans Memoria forgick hannom paa hans Sotteseng, at hand daa med samme Sprocher kunde trøstis och opholdis.

Hans siugdum ahnlangende, daa er hand fredagen dend 27 Avgusti, effterat hand var bleffuen deelactig med sin kiere Høstru och Børn i Jesu Christi Legems och Blods Sacramente, heftig bleffuen angreben aff en sterck Colica, som hannom pleyet ofte at paakomme, saa at hand nødis till strax at begiffue sig till sengen; och efftersom der slogs andre siugdum der til, haffuer hand ladit kalde till sig hederlig och høylerd Mand, Doctor Christen Skyth, som och i hans siugdum stedse med stor flid hannom betient haffuer; och haffuer det vndertiden med hannom nogit till bedring sig ladit anse, saa at hand dend 19 Septembris haffuer sammen veidt her i domkierken tuende vnge Addels Personer, och dend neste Syndag der effter selff verit tilstede offuer sin kiere Daatters barns dob, dog hand motte strax aff kierken begiffue sig hiem

till sengen, och haffuer hans siugdum holdet ved hannom saa aff och till, dog det igien haffuer ladit sig see vnder-tiden nogit till bedring med hannom, saa at hand paa S. Mortens Aften haffuer siddet op till bords med sin kiere Høstru och børn, och dend neste Mandag der effter er dragit nogit vd i Marken effter Doctorens Raad, som och følgit selff med hannom. Men Onsdagen der effter bleff hand megit siug och suag, huor offuer hand begierede, at hans Sogneprest, hederlig och høylerd M: Hans Hanssøn, om anden dagen vilde komme till hannom och medele hannom Jesu Christi Legems och Blods Sacramente. Der hand nu kom till hannom, gjorde hand sin andectige schriftemaall for hannem, och siden vdj mange hederlige gaat folkis Nærverelse bleff deelactig vdj Herrens Nadvere. Der det var scheet, sagde hand, at hand icke kunde finde ord nock till at tacke sin Herre och Gud, der saa naadelig haffde bevaret hannom fra Moders Liff och hid indtill, der haffde ladit hannom bliffue indpodet ved igienfødselsens bad i sin Herre Jesum Christum, der haffde nu forlat hannom aff naade alle sine synder och icke bortkast hannom i sin Alderdoms tid, men ladit hannom see sine børn och børnebørn vden scham. Hand thachede och Gud, der iche forlod hannom, nu hans stærke formindschedes, men opholt hannom saa faderligen i taalmodighed, troen och haabit, saa hand fast icke viste aff nogen stor smerte at sige. Dersom dend naadige Gud vilde nu saa afløse mig, sagde hand, motte ieg sige mig lycksalig. Och tog saa affscheidung aff alle de gaat folk, huer vdj seer, som der var tilstede, bad dennom, de vilde holde med hans kiere Høstru god omgenselse; de schulle finde det samme igien hos hende; hand viste vell, at hun frøctede Gud. Och haffuer hand saa leggit hen mesten paa en Maneer indtill dend 1 Decembris, daa hand haffde ordineret tuende vnge Personer, nemblig Her Hendrik Vrang och Her Mads Pedersen, paa sin seng; och daa om anden Dagen haffuer hans suaghed megit tiltagen och formerit sig, huorfor

hand begerede her effter at forschonis fra ald verslig handell, at hand dis bedre kunde haffue sin sag i act, och var siden hans idelig taale och tancker om Guds providentze, om voris igienløselse och retfærdiggjørelse aff naade ved troen.

Thj hand idelig och altid haffde disse Sententzer i hue och taale: Salige ere de, huis Vretuisheder ere forladne, och salig er dend Mand, huilken Gud icke tilregner synd: de haffuer alle syndet och bliffuer retferdig gjorde v'forscheilt aff hans naade ved den gienløsning, som er i Christi Jesu. Item: It Menische bliffuer retfærdiggjort vden Loffvens gierninger ved troen. Ieg troer, at ieg bliffuer salig aff vor Herris Jesu Christi naade ligesom vore forfedre. Och haffde hand i sin kiere Suogers och Søns Nerverelse i denne mening mange andre herlige schriftens ord, huilke icke her alle kand fremdragis. Och laa saa siden paa [Sengen] indtill dend 15 Decembris, daa alting lod sig ansee till døden, huorfor hand lod kalde sin kiere suoger, hederlig och høyled M: Olluff Christensøn ¹⁾ och sin kiere Søn ²⁾, M: Niels Jensøn; sagde

¹⁾ M. Oluf Christensen Kjedelsmed var Sognepræst (Compastor) ved Graabrødre Kirke i Viborg. I Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling, findes et Brev, dat. Viborg 27de Marts 1634, fra Biskop Hans Wandal til Kansler Christian Friis til Kragerup, hvori det berettes, hvorledes det er tilgaaet med Mester Oluf Kjedelsmed, idet han af Uagtsomhed til en to-tre Kommunikanter har uddelt Vinen for Brødet. Biskoppen beder om Tilgivelse for ham. For sig selv anmoder han om at beneficeres med nogle Kirketiender. Da Regjeringen paabød Sags Anlæggelse mod Mester Oluf Kjedelsmed, nedlagde Hr. Knud Gyldenstjerne, hvem det var paalagt at actionere ham, ved sin Fuldmægtig, Ridefoged Peder Nielsen paa Hald, Paastand paa, at Præsten skulde have sit Embede forbrudt for sin Forseelse. Biskop Wandals Dom, dat. Viborg den 31te Juli 1634, lød imidlertid paa, at Mester Oluf 1. næste Søndag skulde afbede sin Forseelse for Menigheden, 2. skulde paamindes i Henhold til Ordinansens Bestemmelse, 3. hvis han ydermere forsaa sig, skulde denne Sag staa ham aaben, 4. skulde betale 100 Rdl. til fattige i Viborg Hospital. (Orig. i Geh.-Ark., Danske Saml. 602 c.). Det var i dette Tilfælde neppe til Skade for den gode Mand at have Bispen til Svoger.

²⁾ D. e. Svingersøn. Om denne se Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 510 f. 557 f.

sig endnu at bliffue fast i det forrige forset, og tog afscheed aff dem saa vell aff sin kiere Høstru, huilken hand tackede for ald kierlig omgengelse och synderlig for hendis store Vmag, hun haffde hafft med hannom i saa langvarig en siugdum; ønschendis, at Gud vilde glede hende derfor i himmerig. Kalte ochsaa sine kiere børn for sig, tilholte dem, at de schulle frøcte Gud, vere deris kiere moder lyddige, videndis, at Gudsfrøct haffde forjettelse baade paa det timelig och æuig gode; och bad dennom, at dersom Gud kallede hannom, de daa ville lade denne text forklare vdj hans Lijgpredichen: ieg haffver stridett dend gode strid, ieg haffver fuldkommet Løbbett etc. aff dend 2 Epist. till Timoth. 4. Sagde saa huer aff dem gode natt, ønschendis dennem Guds Velsignelse baade timelig och æuig, och haffuer saa begerit, de schulle siunge for hannom disse Psalmer: Her Jesu Christ, sand Mennische och Gud. Item: Med glede och fred far ieg nu hen. Saa och denne: Hjertelig monne mig nu glede dend deylig Sommer tid ¹⁾. Huilke Psaimer hand i sin siugdum tilforn haffde ladit schriffue paa sin taffle och befallit, at de schulle siungis for hannom, naar mand fornam, at Dødsens angist gick hannom paa. Huilkit och saa scheede, saa at hand begynte samme Psalmer och med lydelig røst sang i med dennom. Och laa saa hen indtill om Torsdagen tilig dend 16 Decembris, daa hans kiere Søn, Mester Niels Jenssøn, gick till sengen och bad hannom, at hand nu vilde holde sig mandelig och stride dend siste och høyeste striid ved leffvendis tro till dend trofaste Gud, som self skulle giøre dend Vdgang paa ald hans vnde, som hand haffuer loffvet dennem alle, der haaber paa hannom. Huor till hand Latine suarede (vden-tuill at schone sin kiere hustruis modige taare der med): Gud vere evindeligen tacket, som giffuer oss seyr ved Jesum Christum. Ieg er vis paa, at huerken Død eller Liff schall

¹⁾ Jvfr. Kirkehist. Saml. 3. R. IV, S. 375.

schille mig fra dend Kierlighed, som er i Christo Jesu. Huo er dend, som vill fordømme Guds vdvalde, Christus er dend, som er død. Christus er det Guds Lam, som borttager ald Verdens synder, hand haffuer och tagit mine bort. Christus, sagde hand, er mit lifff, min retferdighed, min opstandelse, hand schall udføre min Sag till en salig ende. Och der hans kiere Søn ydermere bad hannom, hand och vilde trøste sig med dend store Lycksalighed, hand haffde daa at forvente formedelst sin Herre Jesum Christum, som nu strax schulde anamme hans siell i sin haand, sagde hand nogle gange med Stephano: Jesu, annam min Siell. Och med sin Herre sagde hand: Herre, i din haand befaler ieg min Aand. Du trofaste Gud, du haffuer igien løst mig. Item med Jobo: leg veed, at min frelser leffuer; det bør det forkrenkelige at ifores vforkrenkelighed. Item: her i dette Liff, i huor høyt det kommer, forstaa vj icke vden i styckevis, men naar det fuldkomne komer, daa schall det, som er i styckevis, affschaffis. Huad schal ieg nu meere sige, sagde hand, Jesus Christus leffuer nu i mig, huorfor och min hiertens begeering er, at ieg motte afløsis och vere med min Herre Jesu Christo. Bad saa sin kiere høstru och børn, de vilde falde paa deris Knæ och bede Gud for hannom, at hand motte nu fare i fred. Huilkit de och gjorde. Om efftermiddagen befaled hand atter en aff sine børn at siunge dend Psalme: Naar min tid och stund er forhaand; och der de sidste ord bleff siungen: saa dør ieg gledelig, Amen, sagde hand selff med lydelig røst tu eller tre gange: saa dør ieg gledelig, Amen; och bleff saa liggendis indtil om aftenen effter siuff slet, daa Gud gaff hannom en gledelig och salig forløsning, Ao. 1641, den 16 Decembris.

Och er hans gandsche Alder 62 Aar 4 Maaneder 6 Dage. Gud giffue hannem en gledelig och ærefuld opstandelse!

Det vilde ikke være vanskeligt at samle andre spredte Bidrag til Biskop Hans Vandals Historie. Derpaa skal jeg dog ikke indlade mig¹⁾. Jeg indskrænker mig til at meddele nogle Viburgensia fra hans Tid, hvilke jeg i sin Tid har fundet i Universitetets Arkiv.

1.

Klar Fortegnelse paa alle Sogne-Presterne och Capellanerne, som her ere vdi Stifttett, aff hvilche Jeg²⁾ effter Kong. Maytts. befaling haffuer oppebaared de penninge pro anno gratiæ³⁾ til D. D. Professores vdi Kiøbenhaffn.

Vdi Nørre-Liung Herredt, af	H. Søffren y Worde, deris
M. Wilhelm Paludano.	medtienere.
Hans Capellane H. Iffuer.	H. Christen y Fallendzgaarde.
M. Peder Peder- søn	H. Poffvel y Wammen.
H. Christen Cle- mentis	Sønder Liung Herredt aff
H. Peder i Rødding, deris Capellane.	M. Madz y Worning.
	M. Ahasvero y Bierregraff.
H. Søffren Klimp	Hans Medtienere.
H. Lauritz Aa- gaard	H. Christen y Ørum.
H. Søffren Klimp H. Lauritz Aa- gaard	H. Jens y Føulum.
	H. Jesper y Begh [Nørbæk].
	Vdi Salling aff Rødding och

¹⁾ I forrige Bind af disse Samlinger (se Registeret) vil man finde nogle Breve fra ham. I Bibliothekar S. B. Smiths Skrift, Leonore Christine Grevinde Ulfeldts Historie, I, 101, omtales, at den 2den April 1635 underkastedes Fru Kirstine Munk et Forhør ved en Kommission, bestaaende af Iver Vind, øverste Sekretær i det danske Kancelli, samt Biskopperne Hans Vandal i Viborg og Morten Madsen i Aarhus.

²⁾ D. e. Biskop Hans Vandal.

³⁾ Dette Udtryk er unøjagtigt. Hver Præst og Kapellan, der var i Embede skulde udrede 1 Dlr. til Erhvervelsen af to ny Professor-residenser. Ved hver Præsts Navn i nedenanførte Fortegnelse er derfor tilføjet 1 Dlr., hvilket her for Kortheds Skyld er udeladt. Den Daler, som ydedes for nogle i den seneste Tid afdøde Præster, ere de saakaldte Legata Pastorum, der ifølge Universitetsfundatsen skulde betales til Universitetet.

Hinborg Herreder.

H. Erick y Rødding.
 H. Anders y Balling.
 H. Michell y Brøndum.
 Item for H. Poffuel, hand
 succederede.
 H. Antonius y Skyffwe.
 H. Peder y Hem.
 H. Jens y Woens.
 H. Mogens y Hosum.
 H. Knud y Lem.
 For s. H. Jens Bloch (de-
 mortuo).
 H. Niels y Aalbech.
 Nørre och Harre-Herreder i
 Salling.
 M. Henrich y Selde.
 H. Anders y Jungett.
 H. Christen y Grettrup.
 H. Michel y Breum.
 Hans Medtienere H. Jens.
 H. Erland y Jeberg.
 H. Peder y Roesleff.
 H. Christen y Hierch.
 H. Peder y Nautrup.
 H. Madz y Durup.
 H. Daniel paa Fuur.
 Rindtz Herredt.
 H. Niels y Giedsted.
 H. Anders y Laastrup.
 Af hans Formand H. Jens.
 H. Anders i Tostrup.
 H. Jens y Wlberg.
 Hans Medtiener H. Niels.
 H. Peder y Øuldrup.
 H. Lauridtz y Vesterbølle.
 H. Jens y Hersom.

Fiendtz Herredt.

H. Christen y Dalsgaardt.
 H. Peder y Ørum.
 H. Anders y Dauberg.
 H. Niels y Wredstedt.
 Hans formand H. Anders.
 H. Giert y Kaaberup.
 H. Christen y Wrowe.
 H. Niels y Hyffsløff.
 H. Oluff y Heylskou.
 Ars Herredt.
 H. Jens y Aars.
 H. Christen y Wlstrup.
 H. Niels y Skiwum.
 H. Witus y Blere.
 H. Hans y Smorup intet, thi
 hand er meget husarm.
 H. Peder y Hornum.
 Medelsom Herredt.
 H. Wilhelm y Langaee.
 H. Chresten y Hiermind.
 Den salig Mand H. Niels,
 hans formand.
 H. Niels y Biering.
 H. Michel y Brandstrup.
 H. Anders y Winckel.
 H. Jens y Østervelling.
 H. Jørgen i Vestervelling.
 Gislum Herredt.
 H. Peder y Louns.
 H. Niels y Kongens Tistedt.
 H. Michell y Gislum.
 H. Byrge y Taarup.
 H. Christen y Wuldis.
 H. Christoffer y Waagaardt.
 H. Eske y Rørbech.
 H. Espen y Durup.

Slett Herredt.	intet, thi der bleff forsagt Arff och Gield efter hannem.
H. Peder y Farstrup.	
H. Hanns y Salling.	
For. M. Thoma, hans formand.	H. Anders y Guding.
H. Otte y Kiergaard.	H. Christen y Fersløff.
H. Christen y Barmer.	H. Anders y Mow.
H. Christen y Kuornum.	H. Christen y Store-Vorre.
H. Knud y Vilsted.	Hellum Herredt.
Huornum Herridt.	H. Jens y Gierding.
H. Lauridz y Nibe.	H. Anders y Skibstedt.
H. Anders y Kirketorp.	H. Christen y Kongesløff.
H. Jacob i Orrestrup.	H. Christen i Beelom, som alting er brentt for nu y Aar.
For hans formand H. Anders.	H. Esbern y Brøndum.
H. Jacob y Sønder-Holm.	H. Gisbertt y Skørping.
H. Peder y Sønderup intet, gansche ælendig och husarm.	Hindtzsted Herredt.
Hans Medtiener Hr. Anders, qvi jam mortuus.	H. Niels i Wyffue och hans medtiener nihil, thi alt det, de haffde, bleff opbrent nyliken for dennem.
H. Madtz y Ellitzhøy.	H. Poffuel y Astrup.
H. Niels y Hvorum.	H. Jacob y Rold.
H. Peder y Nørholm.	Hans medtiener H. Christen.
Fleskom Herredt.	H. Frandtzt y Skielum.
H. Peder y Romdrup.	H. Christen y Øls.
H. Kield y Gunderup.	H. Morten y Als.
For hans formand, H. Jacob,	

Summa 110 D. Rigs in specie.

Optegnelse i Konsist. Ark. P. 84 (den er vistnok omtrent fra Juni 1619; jvfr. Ny kirkehist. Saml. VI. 540 ff.).

2.

Uddrag af nogle Breve i Konsistoriets Arkiv vedrørende det Universitetet tilkommende Naadensaar af Præbender i Viborg Kapitel.

1626. 27. Marts. Skrivelse fra Vilhelm Paludanus, Univ. Procurator i Viborg Kapitel, til M. Chr. Longomontan,

Univ. Rektor. „Jeg fremsender nu med hæderlig og højlærd Mand Mester Niels Povelson, vores Skolemester, 120 Sl. Dlr. 3¹/₂ \mathcal{L} 6 β , som er for hvis Eders Akademi kand tilkomme af de tvende Præbender, som ere lagte til Skoletjenesten her udi Viborg, hvorfra sl. M. Otte Blickfeldt ved denne time-lig Død er heden kaldet.“

1631. 7. Okt. Brev fra Vilhelm Paludan, Univ. Procurator i Viborg Kapitel, til Univ. Rektor M. Hans Brochmand angaaende Naadensaaret efter Dr. Peder Iversen. Der havde været Vanskelighed dermed, paa Grund af at Doktor Andreas Skytte, Dronning Sophias Livmedicus, ved sin Fuldmægtig havde gjort Fordring paa en stor Del deraf. Man havde skrevet til ham og bedet ham at afstaa fra denne Fordring, der var mod Kapitlets Sædvane. Svar var endnu ikke indløbet. 141 Sl. Dlr. fremsendes imidlertid med Borgemester Peder Børing (denne var en af Dr. Peder Iversens Arvinger).

1632. 15. Okt. Vilhelmus Paludanus sender Univ. Rektor Dr. Niels Pedersen ved Engelbret N. Slotsskriver paa Hald 259¹/₂ Dlr. som Naadensaar af 3 Præbender, men beklager, at den fulde Sum ikke var kommen ind, paa Grund af den forarmede Tilstand, hvori Præbendetjenerne befandt sig efter Krigen.

1636. 27 Juli. Regnskab over Stenild Præbendes Naadensaar efter sl. M. Willom Paludanus, undertegnet af Lucas Paludanus og Dorete sl. M. Willoms samt Hans Hansøn¹).

Anno 1638 den 20. Junij haffuer Hederlig och Høylerde Mand, D. Hans Vandall, Biscop offuer Viborg Stigt, leffuerit mig til den paabudne K. M. Ett Hundrede Rix. Dl. Skatt, som til S. Hans Dag førstkommende skall erlægges, Tu Enckende Rix Dl., som ere R. et Cl. Dn. Professorum deris Anpart pro anno gratiæ effter D. Lucam Paludanum. Viborg ut supra.

Hans Hansøn E. h.

Anno 1638, den 2. Octobris haffuer ieg bekommen som R. Dn. Episcopus haffuer ladet mig tiltælle, fire Rix Dl.

¹) Om denne se Kirkehist. Saml. 3 R. IV, 556—7.

in spec., som er Professorum deris Anpart i den paabudne K. M. 200 Dl. in spec. [Skat], som dennem tilkommer pro anno gratiæ effter D. D. Lucam Paludanum. Viborg u. s.

Hans Hansøn, E. h.

1638. 26 Aug. Brev fra Bisk. Johannes Vandalus i Viborg til Univ., hvorved han lover at overtage Forretningerne som Univ. Prokurator i Viborg Kapitel — „invitante ad hoc, præter antiqva merita, numerosâ mea sobole masculâ, Musis dicata, fidei curæque vestræ olim tandem, Deo dante, tradenda“.

Regnskab paa Naadsens Aar aff Lime Præbende udj Wiborg Capitel effter S. M. Willads, forige Lector ibid. fremsendt aff M. Petro Paludano (Willumsøn), nu Lectore, Canonico og Universitetets procuratore, summa 57 Dl. 1 $\frac{1}{2}$ 14 $\frac{1}{2}$ β Mynt (udateret).

Æternam in Jesu Christo Salutem. Magnifice Dñe Rector. Med welb. Christen Lange ere wy komne thill ende anlangende den Naadsens Aar effter S. Mester Willatz aff Lime Præbende, och haffuer hand os rigtig affbetalt effter Capittelens taxt samme Aar. Jeg haffde gierne ynsket, att dett kunde wundet den samme Ende med S. Niels Friises arffuinger¹⁾, men det gick, som mand spaade derom: Wy haffuer klammerie oc wrightighed der, som mig siunes. Wores Lensmand haffuer altid loffuet rigtig betalning nu thill Snapsting, men der H. Mogens Kaas oc Anders Friis ere hid komne, er alting igen bleffuen wklart. De haffuer i Begyndelsen loffuet well noch, som ieg dem nogen sinde besøgte, da haffuer de bedet mig komme thil dennom, naar de waare alle forsamlede, huilcket oc skeedt er. Men imidlertid haffuer H. Mogens Kaas oc Anders Friis fundet den wdflugt, att der skulle were formeldet i den Accordt, som mellem Arffuingerne oc den salige Mands Frue, Fru Susanne Krabe, giort er, att Arffuingerne skulle intet befatte sig med hendes Canickegodtz, oc derfor hende at thilkomme samme Naadsens Aar at betale. Oc er ieg saa med denne beskeden

¹⁾ Niels Friis, der var forlenet med Ærkedegnedømmet i Viborg Kapitel, døde d. 22. Oktober 1639.

henvist fra dennom thill bemelte S. Niels Frises Frue; huilcken ieg oc strax haffuer besøgt, at høre hendes Suar her thill. Da suarede hun, att all Canickegodtzet aff Fuer Archidiaconatu waar aff hendes S. Hosbond udj hans leffuende liffue opbaaret, oc paa Krastrup oplagt, men baade dette saa well som anden Løsøre siden at haffue forbleffuet i Arffuingernes hender oc wold, huilcke det med andet Korn haffuer hensoldt thill Aalborg: sig aldrig en Skeppe der aff att haffue bekommet, kunde derfor icke heller noget der aff thill Universiteten vdgiffue. Jeg haffuer igen strax mundeligen først tald med H. Mogens Kaas oc hannom samme Suar thilkendegiffuet, oc formente effter saadan hendes suar oc beretning Arffuingerne att burde samme Naadsens Aar at betale, effterdi de haffde opbørselen i deres Vold, huor aff Naadsens Aar burde at betales. H. Mogens Kaas haffuer hart benegtet det saa at haffue sig, oc mente ieg icke burde att søge dennom, men hende, med flere ord oc vndskylding, dog som mig siuntes uden nogen grundt. Omsider korteligen nu endeligen suaret, sig icke at acceptere den giæld, icke heller att ville betale. Jeg haffuer endda ydermere skriftlig hos hannom oc woress Lensmand anholden i denne Mening: Att efftersom ieg paa Universitetens Vegne haffuer nogen sinde hos V. Her Mogens Kaas oc Jørgen Seefeld, som hoffuetmend oc alle de andre S. Niels Frises Arffuingers Fuldmegtige, ladet anmode om den anpart Naadsens Aar, Universiteten thilkommer: oc ieg er henviist thill den S. Mands Frue, som den der all Canickegodtzet skulle beholde oc derfor Naadsens Aar til Professorne betale: da effterdi ieg thill giensuar haffuer bekommet, att Canickegodtzet waar opbaaren aff S. Niels Fries self, men forbleffuet paa Krastrup vnder Arffuingernes Wold; sig intet deraff att haffue; intet heller derfor att kunde giffue: Er ieg endnu paa Universitetens Vegne paa det venligste begierendes, de gode Arffuinger wilde sig skriftlig med ett ord mod Professorne erklere, att Professorne kunde vide, huor de deres Naadsens Aar skulde søge. Dette med min haand vnderskreffuet offuerleffueret ieg woress Lensmandt, huilcken da allene thilstede waar. Huilcken oc loffde skriftlig Erklering att giffues,

saa snart hand kunde tale med de andre derom. Men H. Mogens Kaas haffuer sig til ingen skriftlig Suar vilde lade forstaa, saa ieg gandske intet haffuer kund vdtrettet eller erlanget hos dennom, oc seer icke heller, huad ieg mod saadan Magt vdrette kand. Alleneste wores Lensmandt mundelig talde med mig oc meente, saadant skulde bestaae, indtill Arffuingerne komme alle thillsammen (huilcket hand meente att skulle skee om 8 Vgger thil sin brølup uden tuiff) att de samptligen kunde høre Fogdens Regnskab, et nescio quæ præterea alia addebat, ut mihi videbatur, ad rem parum facientia. Jeg wilde dette saa lade Magnifico Dño Rectori wide; mig siunes, att mand faar att søge thill hoffue, om her noget skall erlanges. Fruen beretter mig, att hun nu strax supplicerer med W. Gunde Lange, som nu strax forrexer thil Kolding, saa vell om denne Sag (efftersom de hende henviser thill Fogden, aff hannom sin Rettighed att søge) som om huis andet dennom mellom er. Formener snart att forhuerffue Commissarier i den Sag. Paa Universitetens Wegne finder well Mag^{cus} Dn. Rector, huad giøres bør. Regnskab effter Salig M. Willatz skall med det forderligste bliffue giort, oc pengene erlagt ¹⁾. Vale venerande senex, plurimum a me et meis salutatus. Wiborg med hast den 9. Feb. Ao. 1641.

T. Magnif. dedit.

Petrus Paludanus m. m.

Udskrift: Magnifico Academiae Haffniensis Rectori, Mathematico celeberrimo, Dno M. Christiano Longomontano, amico et fautori singulari meo, salutem.

Orig. i Konsist. Arkiv Pakken Nr. 94. Sammesteds findes flere Brevskaber om samme Sag.

¹⁾ Se ovenfor S. 108.